

FIOZOFIA V BOJI ZA MIER A SPOLOČENSKÝ POKROK

ANDREJ SIRÁCKY, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

Prvoradou úlohou všetkého pokrokového ľudstva (nielen komunistov a socialistov) je dnes boj za mier, čo v súčasných okolnostiach fakticky znamená boj za ďalšiu existenciu ľudstva na našej planéte. Je to úloha taká ťažká a zložitá, ktorá si vyžaduje veľkú rozvahu a organizované úsilie, že, prirodzene, filozofia — alebo aj spoločenské vedy, a veda vôbec i s umením a s celou oblasťou kultúry — na to nestačia. To však neznamená, že možno znevažovať úlohu vied, a najmä filozofiu spolu s ideológiou v tomto zápase za budúcnosť našej planéty a za spoločenský pokrok na nej.

Zabezpečenie a zachovanie mieru, pri existencii takých zložitých triednych, etnických a iných útvarov, aké predstavuje dnešný nepokojný, a v ťažkých krízach sa zmietajúci svet — je úloha takmer nadľudská. Nejde o nič menej než civilizovať a skultúrňovať svet *na dosiahnutej úrovni globálneho spoločenského a duchovného (myšlienkového) pokroku*. Ide o to, aby sa ľudstvo dostalo z okov a závislostí dejinných diskriminácií a v rozvoji socialistických štátov a pokrokových hnutí realizovalo ideály geniálnych mysliteľov a tvorcov Marxa, Engelsa a Lenina — vytvoril svet spravodlivý, bez vykorisťovania, bez vojen a biedy, v ktorom dosiahnuteľná úroveň spoločnosti a pokroku vrcholí v *univerzálnej humanistickej myšlienke*.

Dnes ide o *spoločný mierový program* ľudstva, v realizácii ktorého pripadá veľmi čestná a zodpovedná úloha aj marxistickej filozofii. Pri tomto „programe“ socialistickej a humanistickej premeny sveta musí si aj marxistická filozofia — v súlade so svetovým mierovým hnutím, na ktorého čele sú komunistické strany a medzinárodné robotnícke hnutie — nájsť svoje miesto.

V boji za mier a spoločenský pokrok má marxisticko-leninská filozofia viesť ideologický a teoretický zápas nielen vo vlastnej sfére, ale aj vo sfére politickej, kultúrnej, sociálnej a etickej. Prítom treba rozlišovať medzi rôznymi smermi, prúdmi a teóriami a hľadať medzi nimi „spojencov“ v politike, v zápase za mier, aj keď s mnohými ich tézami

a koncepciami nemožno súhlasiť. *Dôkladná analýza dnešnej situácie nás presvedča o tom, že socialistická ideológia a marxistická filozofia nedosiahnu svoj cieľ, ak sa nebudú vo svojich plánoch, programoch a koncepciách opierať o všetky protireakčné a protiimperialistické sily, hnutia a idey, ktoré tu stoja v spoločnom fronte boja za mier a spoločenský pokrok.*

Nejde teda o to, „šmahom“ a nekriticky odmietať z uvedených dôvodov všetky nemarxistické filozofie a teórie. Pravda, v boji proti imperializmu, antikomunizmu a antisovietizmu je nevyhnutné odhaľovať triedne korene a idealistické zdroje rozličných filozofických teórií a smerov. V ideologickej oblasti stojíme na nezmieriteľných, protikladných pozíciách, ale v politickej činnosti musíme rozlišovať medzi rôznymi nemarxistickými filozofickými smermi. Netreba zdôrazňovať, že ani tzv. kritické teórie frankfurtskej školy (Horkheimer, Adorno, Marcuse), ani analytická filozofia (Ayer), ani zástanci tzv. „vedeckej“ filozofie (Teller, Latter, Bettelheim, Cliff), ani všetky „relatívne pokrokové“ teórie „kritického funkcionalizmu“ (Fridrich, Barber a i.) — nie sú a z principiálnych dôvodov nemôžu byť predmetom kompromisu v ideologickom ani metodologickom ohľade. Avšak z hľadiska boja za mier i tieto a podobné teórie nemajú sa len *abstraktne a „metafyzicky“* hodnotiť, ale treba k nim pristupovať aj z hľadiska koexistencie sociálno-politických systémov.

Chcem sa však v tejto úvahe dotknúť niektorých „novších“ filozofických teórií, v ktorých môžeme nájsť aj určité „racionálne jadro“ a možnosť v *politickej* sfére s nimi spolupracovať.

Niektoré filozofické diela vydané v posledných desaťročiach na Západe svedčia o tom, že v širokej oblasti filozofického myslenia sa venuje veľa pozornosti otázkam morálky, práva, humanizmu a vôbec otázkam „praktickej filozofie“. To súvisí nepochybne aj s ťažkou politickou a spoločenskou situáciou vo svete, s hrozbou, ktorú imperializmus a antikomunizmus predstavuje nielen pre dnešok, ale i pre budúcnosť ľudstva na našej planéte. Neprekvapuje preto, že v poslednom desaťročí sa zvýšený záujem prejavuje o tie otázky, ktoré z hľadiska budúcnosti ľudstva majú eminentný význam.

Sem spadajú také filozofické práce, ktoré „prekonávajú“ epochu pozitivistickej, racionalistickej a realistickej filozofie; v skutočnosti ide v nich o „prehodnotenie“ teórií scientistických, antropologických (Wilhelm Heins, Haim Perelmann a i.).

„Praktická filozofia“ chce riešiť *základné filozofické problémy súčasnosti* a snaží sa prekonať „teoretické“ dedičstvo frankfurtskej školy a racionalistickej filozofie. Táto filozofia, bez ohľadu na jej teoretický základ, obsahuje v sebe „kritický“ filozoficko-etický náboj voči politickým cieľom kapitalizmu, odmieta hrozbu jadrovej vojny; hľadá „spojencov“ v spoločenskej praxi i v politike a kritizuje agresívne plány imperializmu a politiku, ktorá vedie „k záhube ľudstva i našej planéty“.

„Praktická filozofia“ chce riešiť základné problémy súčasnosti z hľadiska morálky a spravodlivosti. Skúma sa v nej — nie dôsledne dialekticky — vzťah medzi „politikou a vedou“, medzi filozofiou, sociológiou, etikou a právom. Hľadá úzku spojitosť medzi „pozitívnou politikou“, praxou a morálkou a medzi filozofiou a „všeľudskými cieľmi a humanizmom“. Na podobnej prakticko-morálnej úrovni sú aj „metafyzické“ úvahy o „praktickej filozofii“ v spise H. Perelmanna *Právo, morálka a filozofia*. „Praktická filozofia“ sa síce obracia proti pozitivizmu a racionalizmu, ale pre „metafyzické“ spojenie politiky a morálky sa pohybuje na idealistickom základe. Neútočí na marxistickú filozofiu, proti dialektickému materializmu, ale svojím „objektivismom“ sa od neho podstatne odlišuje.

Od cieľov a podstaty „praktickej filozofie“ treba odlišovať rozličné teórie „konzervativizmu“ a filozofie „agresivity“, ktoré považujú vojny a násilie za „trvalé fenomény“ dejín. Sem možno zahrnúť aj reakčné biologické teórie tzv. finalizmu. Táto filozofia „smrti“ a pesimizmu je veľmi blízka tzv. teóriám neokonzervativizmu, ktoré príčiny dnešnej „krízy sveta“ vidia v duchovnej (morálnej) oblasti. Filozofia neokonzervativizmu v Nemeckej spolkovej republike (Edgar Morin, Jürgen Habermas, Herman Lübbe) odmieta všetky pozitivistické a racionálne teórie, lebo vraj priviedli svet na pokraj skazy, ku koncu civilizácie a kultúry. Ľudstvo podľa neokonzervativistických teórií priviedli do slepej uličky všetky racionalistické smery a najmä marxizmus-leninizmus. Neokonzervatívci odmietajú filozofické teórie, ktoré „lámu“ väzbu medzi minulosťou a prítomnosťou a označujú ich za „intelektualistické“ koncepcie. Neokonzervativistická filozofia veľmi ostro vystupuje proti liberalizmu a demokracii, lebo vraj vedú k „totálnym“ systémom — ku komunizmu a marxizmu. Tieto teórie treba odlišovať od „praktickej filozofie“; hlásajú „dezideologizáciu“ filozofie, a sú za reformu kapitalizmu, sú proti revolúcii, komunizmu a marxizmu.

Uviedli sme niektoré nemarxistické filozofické smery, aby sme poukázali na potrebu diferencovaného postoja k nim. Diferencovaný postoj pri zachovaní zásadného marxistického prístupu v polemike a dialógu s nimi je hľadiskom, ktorého uplatnenie je aktuálne nielen v oblasti filozofických konfrontácií, ale aj a najmä na širokom politickom fronte boja za mier a spoločenský pokrok. *Pre takúto prácu sa vyžadujú nielen dôkladné vecné znalosti, marxisticko-leninská zásadovosť, ale aj pevný politicko-ideologický postoj.*

Treba mať však na zreteli, že ak naša filozofia má účinne prispievať k boju za mier a spoločenský pokrok, musí si sama — interne — vyjasňovať mnohé pojmy a kategórie, najmä tie, ktoré majú charakter „hraničný“ (interdisciplinárny). Sú to napríklad pojmy ako vývoj a pokrok, revolúcia a evolúcia, dynamika a štruktúra, spoločenská činnosť, funkcia a systém, ideológia a hodnota a pod. Do širokého pojmu vývoj (pokrok) patria aj pojmy na „hranici“ filozofie, vedeckého komunizmu a socioló-

gie — ako sú práca, deľba práce, produkcia, reprodukcia, hodnota, nadhodnota, poznanie, riadenie, kolektív, individuum, usilovnosť, pracovitosť, svedomie, česťnosť a pod., t. j. pojmy, ktoré sú už na „hranici“ psychológie. Pritom spoločenské vedy a filozofia *nesmú sa vyhýbať ani kritike negatívnych javov nášho vývoja, deformáciám, úplatkárstvu, príživníctvu, korupcii, uprednostňovaniu rodinných, priateľských väzieb na úkor spoločenských záujmov*. Je tu v celej „hraničnej“ oblasti mnoho pojmov, ktoré majú „filozofický náboj“, a bez ktorých ani marxistická filozofia nemôže viesť účinný boj za mier a spoločenský pokrok. Ani závažné problémy vedeckotechnického rozvoja sa nesmú zanedbávať; ich analýza musí však zohľadňovať súvislosti so zmenami v politike, ekonomike a v celej oblasti kultúrno-ideovej a morálnej. Nemožno si napokon nevšímať aj metodologické a metodické otázky spoločenských vied (dialektika, systémová analýza, empirický výskum, experiment, modely, ankety, panely a pod.).

Som si vedomý toho, že som iba naznačil problémy, ktoré *marxisticko-leninská filozofia musí rozpracovať vo vlastnej referencii, ako aj v súvislosti s inými spoločenskými vedami*. Len keď bude mať jasno v týchto a podobných otázkach, bude schopná viesť sústavný boj za mier a spoločenský pokrok. Nie náhodou sa tieto dve „kategórie“ (mier a spoločenský pokrok) spájajú, *lebo riešenie mnohých kľúčových problémov súčasnosti — nielen marxistickej filozofie — je závislé od toho, ako sa bude vyvíjať svetová situácia*.

Filozofia v boji za mier sa musí opierať aj o nemarxistické smery a prúdy, ktoré stoja v otvorenom boji proti imperializmu a reakcii. Na veci nemení ani to, ako som už zdôraznil, a čo opätovne prízvukujem, že filozofi a sociológovia — a vôbec nemarxistickí myslitelia — stoja prevažne v podstate na pozitivistickej a idealistickej filozofii a krízu súčasného sveta vidia v oblasti duchovnej a morálnej. Je jasné, že tieto teórie nejdú ku koreňom súčasnej krízy — nielen kultúry, ale aj celej spoločnosti — a že nechápu, že *príčiny krízy (západného sveta) spočívajú v podstate kapitalistického systému*.

Napriek tomu všetkému naša marxistická filozofia sa musí zapojiť do širokého frontu bojovníkov za mier, lebo to je *základný existenčný problém súčasnosti*. Od zachovania mieru závisí všetko: i spoločenský pokrok, i plynulý proces vedeckotechnického rozvoja, i riešenie problémov socializmu a komunizmu, napokon aj realizovanie humanistických cieľov, ktoré si ľudstvo kladlo a kladie pred seba v dejinách. Historický „spor“ medzi kapitalizmom a komunizmom sa vyrieši nielen na poli súťaženia v ekonomike, vo výrobnnej sfére, ale v celej oblasti spoločenského života, aj v kultúre, ideológii a morálke. A v tomto ohľade aj v samom „historickom súťažení“ má komunizmus neporovnateľné prednosti pred imperializmom. Tomuto cieľu má slúžiť aj marxisticko-leninská filozofia a jej aktivita v súlade s mierovým hnutím a s úsilím socialistických štátov zabezpečiť mier pre dnešok a budúce pokolenie.